

[B] **“T IS WISSELING VAN ZIJN EN NIET ZIJN”.
NIEUWE VERHALEN VAN CEES NOOTEBOOM**

In 1957 maakte Cees Nooteboom (°1933) een bootreis van Amsterdam naar Suriname. Hij deed dat om kennis te maken met de familie van zijn aanstaande bruid. Financiële ondersteuning om zijn verblijf aldaar te bekostigen vond hij bij het weekblad *Elsevier*, dat hem een aanzienlijk bedrag bood om van tijd tot tijd van die reis verslag te doen (pas in 1993 verschenen de verhalen in boekvorm, al had men de schrijver, die ze inmiddels weinig professioneel vond, bijna om deze late bundeling moeten smeken.) De invloed van zijn verblijf in de West beperkte zich overigens niet tot de genoemde reportages: men vindt die ook in zijn kleine bundel met zeven verhalen, die in 1958 onder de titel *De verliefde gevangene* verscheen. Wie ze (her)leest, ziet meteen dat zij nogal afwijken van het type korte verhalen dat in de tweede helft van de jaren vijftig in Nederland werd geschreven. Het waren romantische sfeerverhalen in een bonte stijl, met een overvloed aan beeldende vergelijkingen en adjectieven. Psychologische verwickelingen, een verplicht nummer in die dagen, kenden zij niet. Een algemeen thema viel er niet of nauwelijks in te ontdekken. De verhalen waren goed leesbaar, als je ze zag als aangeklede anekdoten. Het laatste verhaal, *De koning is dood*, dat onmiskenbaar verwijzingen bevat naar vegetatiemythen, was op

die regel een uitzondering. Dat de auteur zelf ook bezwaren tegen de bundel had ontwikkeld, bleek wel uit het feit, dat hij, toen het boekje in 1963 als Salamanderpocket werd herdrukt, er twee verhalen uithaalde en door drie andere verving. Bovendien herschreef hij diverse passages, die niet meer door zijn stilistische beugel konden.

Nooteboom schreef hierna een heel oeuvre bijeen van gedichten, reisreportages, essays, romans, novellen etc., maar nooit meer korte (fictionele) verhalen. In 2009 publiceerde hij na ruim vijftig jaar een tweede verhalenbundel, *'s Nachts komen de vossen*, met een inhoud die het dubbele is van die van zijn eerste. De meeste van de acht verhalen tellen zo'n vijftien bladzijden. (Eén verhaal, *Heinz*, heeft veel meer lengte, lijkt meer een novelle, maar heeft ook minder kwaliteit: de hoeveelheid personages werkt ronduit verwarrend.) Het is, anders dan bij *De verliefde gevangene*, niet moeilijk een overkoepelend thema aan te wijzen: het is de dynamische relatie tussen leven en dood, een constante trouwens in Nootebooms werk. (Dat ook de wat raadselachtige titel daarop betrekking heeft, wordt duidelijk als men het zinnetje in het verhaal *Paula* tegenkomt: uit de context blijkt dat de komst van de vossen symbolisch staat voor de sluwe nadering van de onafwendbare dood.) In elk verhaal in deze bundel speelt de dood een rol: hij is achter de rug of dreigt te komen, zoals in het korte slotverhaal *Het verste punt*, waarin een jonge vrouw in een *waste land* van een eiland op een klip staat: zij leeft nog, maar de lezer voelt, dat het niet lang meer kan duren, of zij voegt zich bij de doden, die in de zee onder haar ronddrijven.

Het verhaal dat het duidelijkst de samenhang van leven en dood thematiseert is het tweeluik *Paula*. In het eerste deel vertelt een man — hij heeft een foto in de hand, een motief dat ook in andere verhalen voorkomt: foto's brengen de herinnering op gang — over zijn vroege wilde jaren, die hij met zijn inmiddels uiteengevallen vriendenclub beleefde, een aaneenschakeling van met elkaar drinken, kaarten, casino's bezoeken. De enige jonge vrouw die bij het gezelschap hoorde was Paula, al geruime tijd geleden gestorven. Zij was ooit een beeldschoon model, op wie de vrienden (onder hen ook een zekere Wintrop, kennelijk weggelopen uit *Rituelen!*) allemaal verliefd waren: met sommigen had zij een verhouding gehad, de “ik” was één van hen geweest.

Zij had de relatie verbroken; een duidelijk idee van de reden daarvoor had en heeft hij niet. Pas in de laatste zin blijkt dat Paula bij een brand in een Spaans hotel was omgekomen. Het tweede deel van het verhaal begint heel verrassend met de woorden: “Je hebt mij opgeroepen, je krijgt antwoord.” Paula spreekt hier dus zelf, vanuit het dodenrijk. Zelf ziet zij zich als gestorven, maar nog *niet* dood. Integendeel, zij denkt haar leven nog af te kunnen maken, dingen uit te leggen, recht te zetten. Haar verklaring van de breuk met de verteller is dat zij inzag nooit te kunnen wennen aan, wat zij noemt, zijn essentiële afwezigheid. Zo houden de verhalen elkaar in evenwicht, blijken dood en leven, meestal als tegenstelling gezien, hier nauw met elkaar verbonden.

Mijn favoriete verhaal is het tweede, *Onweer*, niet alleen vanwege de dramatische inhoud of de keuze voor een lineaire vertelling (waardoor de lezer alles direct meemaakt), maar ook door de complexe uitwerking van het centrale thema. De geschiedenis speelt zich af op een ongenoemd mediterraan eiland. De verhouding tussen de hoofdpersonen, de kunstenaar Rudolf en zijn vrouw Rosita, staat onder druk: hij maakt ruzie, omdat, zoals vaker in de herfst, een depressie, die zijn creativiteit blokkeert, hem heeft getroffen. Zij besluiten, om de spanning te doorbreken, naar een stadje in de buurt te rijden. Na enige tijd barsten verschrikkelijke onweersbuien los, die hen dwingen te stoppen bij een café, waar een aantal mensen zich al verzameld heeft om te schuilen. Een Duits echtpaar maakt flink ruzie. De man loopt naar buiten, het noodweer in, en wordt door een bliksemstraal getroffen: een verwrongen massa is wat van hem overblijft. Thuisgekomen gaat Rudolf het bos in om materiaal voor een kunstwerk te vinden. Waar hij op stuit is “een grillig en kronkelig stuk dat nog leek te leven”. Dan begint Rudolf met de voorbereidingen voor zijn schepping: hij laat het natte hout drogen bij de open haard.

Het verhaal lijkt in eerste instantie niet veel meer te bieden dan een indringende beschrijving van een blikseminslag met dodelijke gevolgen, maar het is zeker meer dan dat. Van belang voor een adequate duiding is de observatie dat er evident een overeenkomst wordt gesuggereerd tussen het slachtoffer (nat van de regen, verzengd door het hemelvuur, zijn lichaam verwrongen) en het uit het

Franz Marc, *Vossen*, 1913, olie op doek, 87 x 75 cm, collectie Kunstmuseum Düsseldorf.

bos gehaalde hout (nat, grillig van vorm, voor het vuur gelegd.) Wat is de zin daarvan? Welnu, bomen/hout zijn volgens het door Nooteboom ook voor *De koning is dood* gebruikte standaardwerk *The Golden Bough* van J.G. Frazer het symbool bij uitstek van de eeuwige cyclus van de natuur, van de voortdurende afwisseling van dood en leven. Rudolf, die als ruziemaker zich met de Duitser identificeert, doorbreekt zijn lethargie: hij probeert de gruwelijke dood van de Duitser, die in principe ook hem had kunnen treffen, met een levend kunstwerk te neutraliseren.

Nog een opmerking over de stijl van Nooteboom. Vergelijkt men deze verhalen met die van *De verliefde gevangene*, dan zijn er ook in dit opzicht grote verschillen. Hoewel de gewaagde metaforen en grote collectie bijvoeglijke naamwoorden in zijn jeugdwerk ook nu nog sommige lezers zullen aanspreken, heeft de auteur, al geruime tijd overigens, met deze overdaad afgerekend. Als hij ornamenten gebruikt, dan alleen als zij functioneel zijn; de hoeveelheid adjectieven heeft hij sterk ingeperkt; zijn zinnen varieert hij in lengte,

naar gelang van de inhoud. Eigenlijk zou ik geen auteur in ons taalgebied weten die zulk prachtig Nederlands schrijft als Cees Nooteboom.

RUDI VAN DER PAARDT

CEES NOOTEBOOM, *'s Nachts komen de vossen*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2009, 176 p.

[